

О ГРАФИЈИ И ПРАВОПИСУ ПУТОПИСА АНДРЕЈА ПЕТКОВИЋА ИЗ 1734. ГОДИНЕ

У раду су описане графијске и правописне особине рукописа *Поклоњеније гробу Господњу*, који је 1734. написао Андреј Петковић. Дат је палеографски опис који је показао велику сличност графијског система споменика са брзописном азбучном таблицом из *Буквара* из 1717. године. Графијски систем је поједностављен у односу на српскословенски брзопис. Изостају графије *ѣ* и *ѵ*. Графија *јери* јавља се двапут, варијанте десетеричког *и* су ретке, као и писање лигатуре *ја* и *дебелог јера*. Вокално *р* и *л* бележе се без пропратних знакова. Праћено је писање сугласника *љ*, *њ*; *ћ*, *ђ*, *ј* и безгласних знакова. У писању се акценатске целине одвајају. Правопис је етимолошки, али има много случајева бележења гласовних промена. Приликом поделе речи на крају ретка, најчешће на вокал, често се део речи започете на крају реда преноси у наредни ред. Сакрални појмови скраћују се традиционално, углавном натписивањем титле.

Кључне речи: *Поклоњеније гробу Господњу*, графија, *Буквар* (1717), правопис.

0. Године 2008. појавило се у Темишвару, у издању Савеза Срба у Румунији, залагањем приређивача, господина Стевана Бугарског,³ фототипско издање,⁴ до тада неиздатог рукописа, писаног 1734. године – *Поклоњеније*

¹ nada.jovic@filfak.ni.ac.rs

² Овај рад рађен је у оквиру пројекта *Историја српског језика* (178001), који се реализује у сарадњи Филозофског факултета у Новом Саду, Филозофског факултета у Нишу и Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу, под покровитељством Министарства просвете, науке и технолошког развој Републике Србије. У питању је део рада *О језику путописа Андреја Петковића из 1734. године*, саопштеог на VII Међународном научном скупу *Српски језик, књижевност, уметност*, одржаном у Крагујевцу, 26–27. 10. 2012. године, у организацији Филолошко-уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу.

³ Кома и овом приликом изражавам велику захвалност на томе што ми је указао на овај рукопис, а затим и омогућио да дођем до њега.

⁴ Издање садржи и предговор (*Пролог*), рашчитан текст са преводом на српски и румунски и *Напомене и објашњења*.

гробу Господњу Андреја Петковића. Рукопис је из руку банатског колекционара, који је живео у 19. веку, доспео у Банатски (некада Јужноугарски) музеј, а данас се чува у Националном архиву Румуније (Петковић 2008: 7–9).

0.1. О аутору рукописа Андреју Петковићу не зна се много. Може се претпоставити, према садржини рукописа и његовим језичким особинама, да је био „Војвођанин, можда и Банаћанин“, по образовању, вероватно, учитељ са доста уметничког дара, судећи по бројним обојеним илустрацијама текста (Петковић 2008: 9–11). Мали број рускословенских језичких црта, с једне стране, и извесни пропусти у писању страних имена (рн/ѡ/нанн 27/21, константина 27/18, в гециданню 44/11, 45/13, 46/1, гециданномъ 46/9, нюда с/ѣ/рнѡски 46/13, нюда скарнѡски 51/5, савдвкен 38/18) и сакралних појмова (полелен 21/15, 32/10, 16, полелел 40/2, англескю 23/15 (sic.), ан/ѣ/цель 29/3), чине мало вероватном претпоставку да је могао да се школује у славенској школи, коју је у Сремским Карловцима од 1726. године почео водити Максим Суворов (Младеновић 1989: 14–15). Додуше, у свакодневном животу Срби су се и после 1726. служили брзописним типом ћирилице, каквим је писан и овај путопис, док је у буквару Теофана Прокоповича представљен само штампани тип ћирилице (Ђорђевић 1990:194).

0.2. Према подели путописа коју је дао М. Павић (в. Петковић 2008: 11) ово штиво припада путописима „који обухватају и опис путовања до одредишта и натраг“, а путовање је трајало око пола године и садржи „почетну молитвену формулу, кратко представљање аутора уз истицање чежње за хаџилуком, казивање о згоди којом је стекао могућност да испуни жељу, опис путовања копном до Солуна, морем до Јафе и затим по Светим местима: Јерусалиму и околини“ (Петковић 2008: 11–13). У путопису се инсистира на прецизним подацима о дужини путовања, о величини цркава (број степеница, висина и ширина стубова, број кандила и сл.), што наводи на закључак да је писано за време путовања. На такву претпоставку упућује и велики број словних грешака.

0.3. Рукопис је непотпун, тачније оштећен је, те су издата 24 листа, тј. 12 парова листова формата 22,6 x 16,5, односно 51 страна. Према пагинацији која је спроведена од 2. до 36. странице, док су странице од 37. до 51. необележене па их је обележио приређивач, види се да недостају 14. и 15. страница. Такође недостаје и крај рукописа. Хартија има водени знак „у облику три полумесеца постављена један изнад другог“ (Петковић 2008: 15). Рукопис је илустрован и страница има у просеку двадесет редова текста, осим илустрованих страница (Петковић 2008: 17).

1. О графици

1.0.1. Споменик је писан традиционалном графицијом, првих десет редова уставом, остатак брзописом, српском предвуковском ћирилицом. Дуктус је исписан и уједначен, благо нагнут удесно. Писано је црним мастилом, осим текста уз илустрације и цифара, који су писани црвеним мастилом. Коришћене су следеће графиције: а, в, в, г, д, к (ђерв),⁵ е, ж, з, н, к, л, м, н, о, п, р, с, т, в,⁶ ф, х, ц, ч, ц, ш, щ, і, і,⁷ њ, њ,⁸ џ, џ, ю, љ, љ.⁹

1.0.1.1. Графиције ѓ и ѓ не појављују се у тексту. На месту јата у екавској вредности, као и у гласовној вредности *је* у свим положајима у речи, као што ће бити показано у даљем тексту, јавља се једнопотезно *е*.

1.0.1.2. Вишефункционална су слова: а (*а* и *ја*, врло често, мада се пише и лигатура *а*), к (у гласовној вредности *ћ* и *ћ*), е (у гласовној вредности *е* и *је*), н са акценатским знаком (у гласовној вредности *и* и *ј*), л/н (у гласовној вредности *л/н* и *љ/њ*, самостално и у графицијским комбинацијама *ле/не*, *ла/на*, *лв/нв*, које означавају групе *ле/не*, *ла/на*, *лу/ну*, али и *ље/ње*, *ља/ња*, *љу/њу*).

1.0.1.3. Јерови су безгласни и пишу се у највећем броју случајева на крају речи, ретко у средини речи.

1.0.2. Палеографски опис брзописних слова из *Поклоњенија* у начелу (осим изгледа ђерва и неких морфолошких одлика слова з, л, р, ф, ц, ц, щ) одговара брзопису који се среће у рукописном српскословенском *Буквару* из 1717. године, који је приписиван Кипријану Рачанину (уп. Ђорђевић 1990: 126–128, 380), што је у новије време ревидирано (Јерковић 2004а: 96), и у којем је осим устава представљен и „свакодневни“ брзопис. Почетак XVIII века је период делатности Рачанског скрипторија (Јерковић 2004а: 99), а

⁵ У попису коришћених графиција, према приређеном издању (Петковић 2008: 17), ово слово наведено је као *ђ*, а у транскрибованом тексту рашчитано је као *ћ* или *ћ*.

⁶ Диграм се не јавља.

⁷ Варијанте десетеричког *и* без тачке и са једном тачком, које се у тексту јављају у врло малом броју случајева, нису наведене у списку графиција у Петковић 2008: 17.

⁸ Ова графиција није на списку графиција у предговору приређеног издања (Петковић 2008: 17). Среће се у два примера.

⁹ У предговору приређеног издања, у попису графиција, наводи се и *й* у гласовној вредности *ј* (Петковић 2008: 17). Иако ова графиција није непозната српскословенским текстовима писаним почетком XVIII века (Младеновић 2008а: 244), у *Поклоњенију* се, заправо, ради о графици *и* са акценатским знаком, који негде изгледа као периспомена (давати 2/14, савжити 2/16, тиквешъ 5/1, арапаи 5/12), негде као спиритус ленис (тако ми благи вогъ скоро испани желание 2/11–12) и који се редовно пише изнад ове графиције, било да је у гласовној вредности *и* или *ј* (гди цю 2/14; ва васакои 2/15). Већи број примера са акценатским знацима изнад графиције *и* у гласовној вредности *ј* наведен је у тачки 1.7.1. Иначе, примери у овом раду нису акценатовани.

Поклоњеније може бити одјек тог раздобља, те у том смислу треба сагледати и палеографски опис који следи.

1.0.2.1. Слово *а* је једнопотезно и одговара првом брзописном облику слова *а* у *Буквару* из 1717. године (Ђорђевић 1990: 380). Не прелази линију реда, а кратак стуб је у доњем делу повијен удесно.

1.0.2.2. Слово *в* лежи на линији реда и десним делом словне фигуре додирује ред, док је леви део троугласт (Ђорђевић 1990: 128).

1.0.2.3. Слово *к* има квадратни облик при чему горња и доња водоравна линија прелазе у поље и с леве и с десне стране (Ђорђевић 1990: 128).

1.0.2.4. Слово *г* је уставног типа и поклапа се са трећим од три облика брзописног *г* представљених у поменутом *Буквару*. Стуб иде до линије реда где се извија у десну страну, док водоравна пречка прелази стуб са леве стране, а са десне се прелама и завршава се привеском благо закошеним улево (Ђорђевић 1990: 380).

1.0.2.5. Слово *д* које пише Андреј Петковић одговара другом облику у *Буквару* из 1717. године (Ђорђевић 1990: 380). Двопотезно је, са веома дугом левом косом линијом, која високо залази у горњи међупростор, одакле се почиње са писањем слова. На линији реда формира се петљица која се продужава у подницу извијену на доле. Десна коса линија је извијена.

1.0.2.6. Графија *ћ* има дугачак, нагнут стуб удесно, на коме је пречка са леве стране, благо извијена на горе. Стуб се спушта испод линије реда и извија се у полукруг чија је десна страна продужена, тако да подсећа на данашње ћирилично слово *ћ*.¹⁰ Водоравна црта пише се изнад саме доње линије реда. Облик не одговара изгледу графије у *Буквару* из 1717. године (уп. слику у Ђорђевић 1990: 380).

1.0.2.7. Слово *е* је једнопотезно, грчко (Ђорђевић 1990: 129). Одговара првом брзописном *е* из *Буквара* (Ђорђевић 1990: 380).

1.0.2.8. Слово *ж* је једнопотезно и има петљице и са леве и са десне стране. Одговара другом брзописном облику у *Буквару* и спада у редак облик тог слова (Ђорђевић 1990: 128).¹¹

1.0.2.9. Слово *з* је налик броју три и највише одговара првој од три варијанте наведене у поменутом *буквару* (Ђорђевић 1990: 380), с том разликом

¹⁰ Познато је да је Гаврило Стефановић Венцловић 1738. у рукописној књизи *Мач духовни* „старим словом *ћ* означавао африкату *ћ*, а новим знаком *ћ* обележавао сугласник *ћ*“ (Младеновић 2008: 297). Питање је колико је ова појава била позната и раширена у време настанка Петковићевог путописа, тако да графију *ћерв*, која у овом споменику иначе има двојаку гласовну вредност, третирамо као варијанту оне, представљене у *Буквару* из 1717.

¹¹ Такав облик слова *ж* среће се и у *Хроникама* Ђорђа Бранковића (уп. Ђорђевић 1990: 375), које су писане почетком XVIII века, од 1703. до 1711. године (Кречмер 2008: 8–9).

што горњи део слова није заобљен већ је хоризонтална линија, чији је леви крај благо повијен према горе. Горњи део слова је изломљена линија са хоризонталом пречком и искошеним стубом који се завршава на линији реда, а доњи је полукружни реп извијен улево. Оба дела су по дужини симетрична, што значи да доњи део слова доста залази у доњи међупростор. На исти начин пише се и арапска цифра три.

1.0.2.10. Графија *н* је једнопотезна, са косом спојницом, која иде од доње линије левог стуба ка горњој линији десног. Леви стуб има извијутак улево на горњем делу, а десни је угнут удесно. Облик одговара брзописном из поменутог *Буквару*. Изнад ове графје готово редовно долази акценатски знак у виду периспомене или спиритуса лениса.

1.0.2.11. Слово *к* има уставни облик дат у *Буквару*, који не прелази линије реда. Леви део је стуб врхом благо искошен, са почетном цртом. Краци, десни део слова, пишу се у висини стуба и одвојени су од њега. Асиметрични су и горњи крак је дужи.

1.0.2.12. Слово *л* је једнопотезно, изломљено, са левим стубом који почиње мало испод линије на којој се завршава доњи део десног стуба. Десни стуб може бити благо угнут улево. Нема извијутка на десном стубу као у *Буквару* (Ђорђевић 1990: 380).

1.0.2.13. Слово *м* је једнопотезно, преломљених линија, са левом бочном страном која иде мало испод линије реда.

1.0.2.14. Код слова *н* спојница се пише на средини слова и благо је спуштена удесно, што одговара облику тог слова у *Буквару* (Ђорђевић 1990: 380).

1.0.2.15. Слово *о* је овално и ситније у односу на друга слова у низу.

1.0.2.16. Код слова *п* спојница прелази линију левог стуба, као и у *Буквару*.

1.0.2.17. Слово *р* је једнопотезно, са малом главом, која није затворена линија. Стуб је угнут улево и завршава се испод линије реда извијутком. Овај облик није дат у азбучним таблицама у *Буквару* из 1717. године (Ђорђевић 1990: 380).

1.0.2.18. Слово *т* је троного са пречком која има почетну црту са леве стране.

1.0.2.19. Вертикална лигатура *ѡ* има обично ситније слово *о* на које належе птичица. Горњи део слова прелази горњу линију реда, а десни крак птичице је обично дужи од левог.

1.0.2.20. Слово *ф* има стуб који својим доњим делом дубоко залази у међупростор и завршава се извијутком улево. Постоји и варијанта са стубом

у горњем делу извијеним удесно. Бочне стране су троуглови чије су шире стране на доњој линији реда. Управо изгледом бочних страна, облик слова *φ* код Андреја Петковића не слаже се са брзописном варијантом у *Буквару* из 1717, где су бочне стране обле.

1.0.2.21. Слово *x* и горњим и доњим делом излази из дволинијског система. Краци се секу на горњој линији, а леви доњи крак дужи је од десног. Сви крајеви се завршавају извијуцима усмереним споља, тако да је слово знатно шире од осталих и врло је упадљиво.

1.0.2.22. Слово *ц* има стубове који почињу извијутком са леве стране. Подница прелази линију стубова, а реп дужином одговара горњем делу слова, или је чак дужи, и благо је искошен или извијен улево, за разлику од варијанте у *Буквару* која има вертикалан реп (Ђорђевић 1990: 380).

1.0.2.23. Слово *ч* обликом одговара савременом лику – са заобљеном је чашицом и стубом који се завршава извијутком удесно. Обликом одговара брзописном *ч* из *Буквара* (Ђорђевић 1990: 128).

1.0.2.24. Слово *џ* и лигатура *џ* имају дужу ножицу од средине поднице која има врло изражену петљу са леве стране, што није одлика ових слова у брзопису из поменутог *Буквара* (Ђорђевић 1990: 380).

1.0.2.25. *Омега* одговара првој уставној варијанти из *Буквара*, што значи да је слово једнопотезно, широко, не прелази дволинијски систем и има високу средњу црту. Пише се готово редовно са двама тачкама које прелазе горњу линију реда.

1.0.2.26. *Танко јер* не прелази дволинијски систем и има облу петљу.

1.0.2.27. *Дебело јер* је нешто вишег стуба у односу на танко јер. Ова одлика варира, али стуб дебелог јера не иде много изнад горње линије реда. Пречка је хоризонтална и завршава се привеском, а петља је угласта.

1.0.3. Није писано *in continuo*, осим што се предлози и везници не одвајају од речи уз које стоје (*накладенац, уварош, изванутар*, в. 2.1),¹² али текст није дељен на пасусе, нису коришћени знаци интерпункције, нити велика почетна слова. Сакралне речи су скраћиване. Бројеви су исписивани арапским цифрама, црвеним мастилом, крупније од слова (Петковић 2008: 17), а испред и иза њих долазе две или три тачке, на почетним странама рукописа група од четири крстића, а према крају рукописа и водоравна црта изнад броја.

1.1. Вокал *a* пише се графијом *a*, било самостално (за шта није потребно посебно наводити примере) или да се означи група *ja* иза вокала (при-

¹² Овакав начин писања биће показан у тачки 2.1. Иначе ће у овом раду речи бити раздвајане.

мере в. 1.7.2.1), што је у складу са ресавском праксом (Ђорђић 1990: 210). Група *ја* пише се и лигатуром.

1.2. Вокал *о* обележава се по традицији омикроном (што неће бити посебно илустровано) и омегом, која се пише у свим позицијама у речи.

1.2.1. На почетку речи редовно се пише омега у гласовној вредности *о*: воца 2/2, воџца се 2/15, волтара 6/4, 28/7, воједнио 7/7, воџдв 8/18, оне 9/8, востаде 9/18, вораси 10/8, водсно 11/8, воца 13/16, на она 20/11, воџчъ 21/16, воџазре 22/20, овна 22/20, вограџено 26/8, воџхфатнла 27/3, воџчено 31/4, воџеџади 31/5, ѿ воџаова дрџета 31/18, в волтарџ 33/17, воџо 36/7, воџе 46/11, воднела 50/2 итд.

1.2.2. У средини речи омега долази претежно у речима страног порекла:

сољвнъ 5/14, софнио 6/13, џеџоџна 17/7, 18/2, 3, клесопи 19/13, антиџонскога 33/1, геџиданниџоџ 46/9, нюџа с/џ/риџоски 46/13, солоџвнъ 49/8, солоџвнова 50/3, ню да скарниџски 51/5;¹³

1.2.2.1. ретки су примери писања омеге у домаћим речима у медијалној позицији: воџевница 5/10, преџвџаз 13/8 (sic.), доџосло 17/2, испџоџ 33/2.

1.2.3. На крају речи омега се по правилу пише код облика мушког рода радног глаголског придева у јединици: вџарно 6/8, воједнио 7/7, поџривао 8/7, поџавџао 9/19, вџерно 13/13, воџвао 21/4, вџеџо 21/5, сеџеџо 21/9, 29/3, гџеџаџо 21/10, наслонно 21/10, кџеџо 22/18, нџиџаџо 23/3–4, вџо 50/8, поџннџо 50/8;¹⁴

1.2.3.1. ретко у другим ситуацијама: џо 33/7.

1.3. Вокал *е* бележи се искључиво једнопотезним *е*,

1.3.1. и то како на месту етимолошког *е* (џевџи тикџешъ 5/1, нашеџо 24/9 итд.),

1.3.2. тако и на месту етимолошког *јата* (џешъ 5/20, тџело 7/17, вџреџе 8/17, лепъ 10/8, леџа 10/9, леџо 10/19, вџере 20/2, вџера 30/18, месџеџъ 21/1, месџо 24/2, вџель 28/4, и сл.),

1.3.3. и назала предњег реда (џа ниџе 1/1; начџесло 1/16, начџе 9/7, начџельниџкъ 9/7, на свџетаџо 3/4, свџете 5/17, свџетаџо 5/18, свџети 9/5, в ниџе 9/15, вџреџе 8/17).

1.3.4. Једнопотезно *е* уједно означава групу *је* у свим позицијама (џиџа 2/14, каџенне 5/4, више примера у 1.8.2.2), што је, као и писање граџије *а* у гласовној вредности *ја*, одлика ресавског правописа (Ђорђић 1990: 210), а

¹³ Али не редовно: сољвнски 7/10, сиџонъ 13/12, даџвнџовџа 20/3, 5, даџвнџовџи 21/20, голџота 24/10, носнџфа 28/10, ниџкоџниџа 28/10, висџалоџовџо 51/7, висџалоџова 51/8.

¹⁴ Врло ретко у овој позицији и у овој грамаџичкој категорији сређу се примери писани омикорном, реџимо: проџално 44/7, вџлао 50/9.

служи и за бележење група *ље, ње* (недеље 5/16, вазбранено 5/19) будући да у тексту није коришћена лигатура *јє* (примери наведени у 1.8.2).

1.4. Вокал у редовно се пише лигатуром за шта није потребно наводити примере. Диграм се не јавља.

1.5. Вокал *и* бележи се графицијама *и* (за шта није потребно наводити примере), као и у врло малом броју случајева графицијама *ї, і, њ, њ*.

1.5.1. Графиција *ї* долази на почетку страних сакралних речи писаних у духу српске редакције: *їєрјсалнѣ* 14/7, *їѡнѡа крститѣљ* 26/6 (sic.), *їєрјсалнѣског* 32/21 (уп. Ђорђић 1990: 213).¹⁵

1.5.1.1. Такви примери пишу се и са осмеричким *и*, што је још старија српскословенска пракса (Ђорђић 1990: 213): *їѡнѡа* 3/3,4, *нѡдѣа* 8/13, *ѡ* нафе 14/7, *нѡѣ* нафе 14/9, *ѡѡрѣсѡ* нафа 13/13, илустрација 14. стр., *кѡла ѡ* нафе, *сѡетаг* наѡѡа 23/1–2; до *нєрјсалнѣа* 19/17; *нѡлана* 40/5, *носнѡа* 28/11.

1.5.2. Графиције *і, њ* јављају се, углавном, у имену *Исус*: *їѣ хс* 28/17, *іс хста* 31/13, *їѣ хста* 48/5; поред: *нєсѡа* 24/9; *їс хрѣѣта* 22/4; *сѣн ннѡѡїє* 12/2–3;

1.5.3. Графиција *ы* долази само у речима: *разлѡнѡы* 19/14 (sic.), *грѡѡѣ гѣѡ/нѡы* 29/1.

1.6. Вокално *р* и вокално *л*, прасловенско или секундарно, у највећем броју случајева пишу се без пропратних знакова, дакле, као *р, л*:¹⁶

1.6.1. *грѣнѡѡѣ* 5/8, *ѡа црѡѡѡѣ* 7/3, *ѡа црѡѡѡѣ* 7/16, *срєбрнѡѣ* 7/15, *на брѡд* 8/9, *грѣн* 8/10, *прѡѡ* 8/17, 11/13, *крѡнтѣљ* 10/3, *хрѣстнѡанскѡ* 10/4, *чрѡсѡѡ* 10/17, *црѡѡѡѣ* 10/18, *ѡѡбрнѡѣ* 12/12, *ѡѡѡрѡѡ* 17/4, *ѡа црѡѡѡѣ хрѣстнѡанскѡн* 17/5, *ѡѡскрѣсѡннѡа* 19/12, *крѡѡ* 21/1, *сѡѡрѡннѡ* 22/11, 23/8, *пѡ сѡѡрѡннѡннѡ* 23/1, *ѡѡѡ* 24/5, *црѡѡѡѣ* 28/3, *ѡѡѡкрѡѡѣ* 31/16, *црѡѡѡѣ* 37/1, *чрѡѡѡнѡѣ* 38/13, *пѡ сѡѡрѡннѡннѡ* 46/8.¹⁷

1.6.1.1. У малом броју случајева среће се писање титле изнад вокалног *р*, што указује на свесно изостављање знака, у овом случају *ѡ/ѡ*:

ѡѡѡѡ 16/9, *крѡѡѡѣ* 21/2, *крѡѡѡѣ* 36/4.

1.6.2. Вокално *л* пише се *л* и најчешће, услед природе текста, долази у основи *стлн-*: *стѡѡѡѡ* 6/3, *стѡѡѡ* 36/10, 40/14, *стѡѡѡ* 42/4; *нсплнн* 1/10.¹⁸

¹⁵ Што би се читало: *Ијерусалим, ијерусалимског, Иован*. Примере који би се транскрибовали са почетним *је-* в. у тачки 1.7.2.2.1.

¹⁶ У једном делу *Хроника Ђорђа Бранковића* (Јовић 2012: 82) вокално *р* и *л* се бележе *ѡѡ, ѡѡ*.

¹⁷ У сразмерно малом броју случајева срећу се рускословенски рефлеси вокалног *р* или група *р+е/о<р+ѡ/ѡ*: *чѡѡѡѡѡннѡ* 10/13, *на чѡѡѡѡѡннѡннѡ* 21/9; *ѡѡскрѣсѡннѡа* 42/9, *крѡѡѡѣ* 38/22, о чему ће више речи бити приликом анализе фонетског језичког нивоа споменика.

¹⁸ Примера је мало будући да је у већем броју случајева забележен вокал *у* као рефлекс

1.7. Сонант *j* у предвоковској ћирилици бележи се неком од графија за вокал *и* (н, ї, і, ѝ, ы) или прејотованим вокалима, лигатурама *ѣ*, *ѥ*, *ю*.

1.7.1. У рукопису *Поклоњеније гробу Господњу* сонант *j* иза вокала пише се графијом *н* изнад које често долази акценатски знак, што показују следећи примери:

1.7.1.1. У групи *aj* у средини (нежжасѣтесе 10/2, таїна 36/11, најпре 40/11, попр/ѧ/влайте 41/11, почиванте 45/8, мансторомъ 48/21) или на крају речи (таї 8/10, 11, краї 20/5, ѡнан 23/3, ѡнаї 24/13) *j* се означава графијом *н*.

1.7.1.2. Група *ej* пише се *ен*: андреї 1/5, зейтннъ 22/22.

1.7.1.3. У групи *oj* глас *j* се такође обележава са *н*: поїтн 1/6, ва васакої 1/14, поїдосмо 5/5, 23/4, црковної 24/2, поїдн 26/9; разгвѣдїннѣ 36/3, свої 9/1, 11/11, хрстїанскої 17/5.

1.7.2. Како се лигатура *ѥ* не користи, њену функцију у свим позицијама у речи преузима једнопозезно *е*. У складу са тим и лигатура *ѣ* пише се само у неким позицијама. Једино се *ю* користи у писању доследно у свим позицијама.

1.7.2.1. Група *ja* на почетку речи пише се лигатуром *ѣ*, док је у средини речи равномерно заступљено писање лигатуром и графијом *а*. На крају речи чешће је писање без лигатуре.

1.7.2.1.1. Почетак речи карактерише писање лигатуре: ѣкоже 2/13, ѣ година 3/19, ѣвнѡ 19/11, 22/19, ѣвн 28/17, ѣ самъ 21/4, ѣзвѣ 38/5, ѣвн се 42/8.

1.7.2.1.2. У средини речи у подједнакој мери заступљено је писање лигатуре *ѣ*: зрѣсемо ѣафѣ 13/13, илустрација 16. стр., квѣ ѡ ѣафѣ, стаѣла 26/5, поѣ сѣ 27/7, 45/11, сирнїанскн 30/11–12, свакоѣакн 30/18, днѣкона 12 31/3,

али и графије *а* у гласовној вредности *ja*: хрстїанскн 10/4, не смеѣсемо ходнтн 16/4, ѡ ѣафѣ 16/7, нзѣ ѣафѣ 16/9, хрстїанскон 17/5, светаго ѣакова 23/1–2, сирнїанн 28/6, сирнїанскн 28/8, патрнѣрхъ 30/14–15, са патрнѣромъ 31/2, патрнѣрь 33/18.

1.7.2.1.3. На крају речи лигатура долази ретко: ѣменнѣ 2/9, днѣнтрнѣ 5/18, днѣла 12/5, нѣемѣрнѣ 22/9;

док је знатно чешће писање *а* иза вокала у вредности *ja*: ѣвпрнѣла 4/17, араплїѣ 5/12, ѡ повеленнѣ 7/4, бѣствѣнаѣ 8/16, лѣртзѣрѣнѣ 8/17, а нѣдѣѣ нѣла 8/13, нѣдѣѣ 9/3, велнѣ 9/17, днѣнтрнѣ/а/ 10/7, пнтнѣ 10/10, 12, 17, 11/15 ѣцнѣ 10/12, нѣла 13/5, ѡ краѣ 13/17, галнѣ 13/17, нѣемѣврнѣ 17/1, ѣѣѡрѣнѣ 17/7, вѣскрѣсѣннѣ 19/11, ѣл/ѣ/нѣ 20/8, црковнѣла 38/6.

У примерима: бѣствѣнаѣ 8/16, црковнѣла 38/6, удвојено писање вокала не означава дуг вокал већ групу *-aja*, српскословенски и старословенски наставак одређеног придева женског рода.

вокалног *л*: сѣнѣ 13/2, пѣнѣ 21/7, стѣпова 27/2, 28/2, пѣнъ 34/3, не кѣннѣте 40/10–11.

1.7.2.2. Група *је*, као што је већ речено, пише се једнопотезним, грчким ϵ у свим положајима у речи.

1.7.2.2.1. На почетку речи: ϵ *којѡ* ϵ 6/5 (у којој је), *н та* ϵ 17/6, *џо* ϵ 17/7,¹⁹ *срѡсалнѡ* 19/20, *срѡтнѡсѡ* 27/20, *срѡн/н/* 27/20, *сѡдно* 32/10;²⁰

1.7.2.2.2. у медијалној позицији иза вокала: *воѡѡ* 21/4,

1.7.2.2.3. на крају речи иза вокала: *теѡдорѡ* 7/17, *поѡзѡ* 18/5, *на срѡтѡне* 20/3, *капѡ* 20/5.

1.7.2.3. Група *ји* и пише се графијом *н*: *тронѡ* 2/4, *стон* 7/13, 8/2, *са својѡ* 9/9, *в конѡ* 8/16, *кој* 10/1, 2, *вожнѡ* 27/13, 14, *в вожнѡ гробѡ* 42/17–18, *ѡдрнѡ* 28/17.

1.7.2.4. Група *јо* пише се омегом: *н ѡѡ* 22/11, *ѡѡнѡ крѡтнѡ* 26/6 (sic.), *нѡрдѡнѡ* 44/19.

1.7.2.5. Група *ју* пише се редовно лигатуром *ю* у свим позицијама у речи:

1.7.2.5.1. *јутѡ* 9/6, *јутѡна* 23/8;

1.7.2.5.2. *свѡнтѡѡнѡ* 9/6–7; *нјутѡна* 22/12, *нјудѡ* 30/19;

1.7.2.5.3. *капнѡ* 5/3, *нѡѡ* 6/3, 6, *ѡѡѡѡ* 6/4, 10/14, *раѡѡ* 9/11, *ноѡнѡ* 11/6, *ѡдрнѡнѡ* 12/2, *таѡѡрѡскѡ* 13/4, *ѡѡѡѡ соѡѡ* 14/6, *са радѡстнѡ* 22/8, *анѡглѡскѡ* 23/15 (sic.).

1.8. Писање гласова *љ* и *њ* у складу је са писањем лигатура у тексту, што значи да се групе *љѡ/њѡ* обележавају искључиво *љѡ/њѡ*, *љн/њн*, *љѡ/њѡ* – *љн/њн*, *љѡ/њѡ* – *љн/њн* и *љѡ, ѡ/њѡ* – *љн/њн* и *љѡ*. На крају речи или испред сугласника *-љ(-)/-њ(-)* бележе се *љ/њ*, *љ/н*.

1.8.1. Групе *љѡ/њѡ* пишу се најчешће без лигатуре *ѡ*, односно *љн/њн* (*фнѡнѡѡѡ* 21/8; *жнѡѡ* 11/2, *коѡѡѡ* 21/8, *ѡѡ ѡѡнѡ* 30/20, *н то ѡѡѡ* *ѡѡѡ* 24/5; *нјутѡна* 22/12, *јутѡна* 23/8). Примера са *ѡ* у гласовној вредности *љѡ* је мало (*поѡрѡ/ѡѡнѡѡ* 40/11, *ѡнѡѡ* 12/5), а са *нѡ* и *не* долазе у тексту.

1.8.2. Групе *љѡ/њѡ* пишу се са једнопотезним ϵ у свим положајима у речи: *неѡѡ* 5/16; *неѡнѡ* 7/9, *в неѡѡ* 8/12, *ко(н) неѡ* 10/8, *на неѡѡ* 21/17, *ѡѡ неѡѡнѡ* 31/18; *поклонѡне* 1, *ѡѡѡнѡ* 5/19, 6/13, *горнѡѡ* 27/9, *нѡнѡнѡ* 32/7; *ѡѡѡ* *н стѡне* *каѡ* *ѡдѡнѡ* *ѡѡѡ* 12/16.

1.8.3. Групе *љн/њн* пишу се *љн/њн*: *жнѡѡнѡ* 7/ 10, *сѡѡжнѡѡнѡ* 17/9; *с ннѡ* 10/12.

¹⁹ При чему треба имати у виду састављено писање у овим случајевима.

²⁰ У овој речи групу *је* третирамо као иницијалну.

1.8.4. Група *њо* пише се са омикроном, дакле: *8 нон* 12/6, *с нодє* 12/16.

1.8.5. Групе *љу/њу* пишу се чешће без прејотованог вокала, дакле *лв/нв*: *полавѡ* 9/19, *квчєвє* 22/17; *господнв* 1, *цнлостннв* 24/3.

Група *љу* долази и са лигатуром *ю*: *пољубн* 23/16–17, *кључарь* 30/21, *недєлю* 32/1, док такви примери за групу *њу* нису пронађени.

1.8.6. Сугласници *љ/њ* на крају речи пишу се – *љ/њ*: *крнтєль* 10/3, *спаснтєль* 13/8, *вкзздатєль* 22/12, *каштєль* 6/12; *огань* 23/3;

а у средини речи без пропратних знакова – *л/н*: *слзжнтєлскн* 13/6; *8 вранскн* 4/13, *дадє конца* 19/18.

1.9. Графiji *ћерв* пише се у двојакој гласовној вредности:

1.9.1. старијој *ћ* (Ђорђић 1990: 64): *докосмо* 3/2, 6, 8, 10, 4/1, 3, 10, 5/6, 19/2, *покосмо* 3/3, 4/8, *прокосмо* 3/5, *вкосмо* 5/20, *летврѣна* 8/17, *протоснѣкєл* 10/11, *нє вѣкаше* 11/18, 13/1–2, *кєврѣна* 17/7, *калвѣрн* 22/6, *анѣкєл* 45/1;

1.9.2. и млађој *ћ* (Ђорђић 1990: 64): *8 параћннѣ* 3/20, *злоквѣанн* 4/15, *квпрлнл* 4/17, *квѣв* 5/4, *внѡвљуюќн* 5/16, *тв ноќ* 9/6, *свєкє* 8/7, *цнрлнћнљ* 12/2 (*Мирликија*, тј. Мир у Ликији, Петковић 2008: 108), *трєћн* 12 /4, 31/10, *кнпарь* 12/6 (Кипар), *…12 000 … квќл* 12/7, *квпрн* 46/10, *оќє* 46/11.

1.9.3. *Ђерв* у гласовној вредности *џ* пише се у два случаја: *ќадна нца* 30 8/13, *лќнлцн* 42/6–7, очигледно, грешком, будући да је у другом примеру грешка исправљена па је преко *ћерва* написано *џ*. Међутим, као што ће се видети у тачки 1.10.2, појава може имати подлогу и у матерњем говору Андреја Петковића.

1.10. Графiji *џ* пише се у следећим речима страног порекла: *“12” цнц* 10/12, *цнцє* 14/илустр., 31/18, 33/8, *ца/ѡ/на* 20/8, *пенџєр* 21/10, *пенџєрь* 40/3, *на тојцє пенџєрв* 21/11, *пенџєрл* 27/7.

1.10.1. У једном случају графijом *џ* грешком се бележи глас *ћ*: *ан/џ/цєљ* 29/3,

1.10.2. а у другом се глас *џ* бележи графijом *ч*: *оца на поднє вѣка* 13/16.

Иако у споменику има доста словних грешака, ови примери, као и примери писања *ћерва*, који иначе има гласовну вредност *ћ/ћ*, у гласовној вредности *џ*, могу указивати на несигурност у употреби гласова *ћ/ч* и *ћ/џ*.²¹

1.11. Група *шт* пише се готово редовно лигатуром *џ*, за шта није потребно наводити примере.

²¹ Изједначавање африката је, иначе, особина банатских говора (Ивић, Бошњаковић, Драгин 1994: 313).

ци заменица и глагола, као и речце) пишу се састављено са речју са којом чине акценатску целину. Ређи су обрнути случајеви. С друге стране делови сложеница пишу се каткад растављено. Очигледно је да је на овакав начин писања, осим традиције, утицао и изговор.

2.1.1. Писање проклитика биће сагледано кроз следеће комбинације:

2.1.1.1. предлог и именица/заменица/придев/број најчешће се пишу састављено:

запотреба 2/14, 11/15, запотребв 2/16–17, напвтъ 2/17, впараћинъ 3/20, сплатецъ 9/10, заело 12/19, наподне вика 13/16, попятови 14/5, насретенне нади 20/3, нскогае 23/3, назападъ 28/6;

вавасакон 2/15, вкоиѡе 6/5 (у којој је), снади 9/3, 8, ѡнекон 9/8, сасконди 9/9, ко(н)нега 10/8, сноде 12/16, натоде 21/10–11;

къскетомъ 2/8, ѡлевою 6/4;

поеданъ пвтъ 3/16, поеднв парв 5/20, заеднв квъв 5/4, аздрвге стране 33/11;

2.1.1.2. негација се састављено пише уз глаголе: неразделнен 1/3, недогосмо 9/5, невлегосе 9/6, невжантесе 10/2, невѣлаше 11/18, небеше 12/18, несмеасмо ходити 14/3;

2.1.1.3. везници се у писању не одвајају од речи испред које стоје: исправисмо цо е 2/16, ливдеа нид 8/13, ннчесмо пвтъ 2/16–17, нвча 13/16, лн вастаннде 30/1, авн платни 41/22;

2.1.1.4. дистрибутивне речце спајају се у писању са речима које стоје иза њих: гднцо 2/14.

2.1.1.5. Знатно су ређи случајеви одвојеног писања проклитика: вбрански 4/13, подъ градъ 10/16, за десетакъ 14/6, междв собою 14/6, изъ нафе 14/9, лн вастаннде 30/1.

2.1.2. Енклитике се такође пишу састављено са речју иза које следе: ѡвещасе 2/14, нтвсе 3/15, невжантесе 10/2, нтакоди 2/10, ѡбретеди 2/11, нпринди 2/12, цонасъ прати 19/16–17, тецвсе 21/12,

какое 5/3, 6/1, квдае 5/5, какодасъ 7/1–2, цое 7/6, ѡквдасъ 8/9, ѣтайе 8/11, тасидъ 21/4, нскогае 23/3, лнсъ 27/6;

такоже 2/13, ѣтайже 9/4, ндеже 12/2, аколи 24/6.

2.1.2.1. Ретки су случајеви одвојеног писања енклитика: показа нид 13/9.

2.1.3. Дакле, речи су писане онако како су изговаране, па су некада везиване и по три (нпринди 2/13, твнаполвдне 3/9, вконѡе вно 6/5, вкондасе слвжн 8/16, давнило 8/18; нзамене 2/13, авпрво вреде 8/17, нвнечъ 8/12, нвнон 12/6, цогае 13/12) или четири речи (анавенцере 21/10) које чине акценатску целину.

2.1.4. Код сложеница делови се пишу растављено: едно свѣщен 2/3, довол града 3/1, село ... здо квѣани 4/14–15, ѿконо писаць 7/6, кораблю славѣнтетели 12/10 (sic.), ндола славѣнтелски свѣщенни 13/6, великоу мѣчѣнни 18/3, много цѣлѣнни каменѣмъ 33/13–14, ндола поклонниски 36/10, нврто градь 42/8.

2.2. *Обележавање гласовних промена.* Упркос томе што је све до победе Вукових начела етимолошки правопис био обичан (што показују примери из *Поклоњенија* типа: безконачно 24/14, гвоздѣмъ 26/7, човека 27/3, чловецка 28/4–5), у српскословенским споменицима среће се и фонетско писање (Јерковић 2004:70). Обележавање гласовних промена, иначе извршених у говору, у поменутом споменику врло је често, што, такође, много говори о образовању аутора.

2.2.1. Једначење сугласника по звучности бележи се у примерима: ѿспани 1/10, нскамена 7/8, тешко 9/10, нс/п/ланни 10/9, ѿстра 9/19, нскога 23/3, нсподъ 33/2, распадено 39/4;

2.2.1.1. чак и ако је вршено у сандхију: нскогаѣ 23/3, аздрвѣ стране 33/11, здѣсне стране 33/19.

2.2.2. Дисимилације сугласника евидентирани су у писању у примерима: много 7/12, мложствѣ 8/12, мложство 16/5, мѣго 18/5, мложсва 30/18 (sic.); кодъ бедѣна 8/9, табѣнница 6/4–5, табѣнница 35/8–9.

2.2.3. Упрошћавање сугласничких група забележено је у речима: пѣтъ шасковати 3/1, ншаранъ 6/17, мложсва 9/3, мѣшки толь 9/3–4 (sic.), дн 19/9, 23/1, 28/17, 34/18, 41/21, ѿтѣдъ 23/4, константинна 27/18.

2.3. *Писање скраћеница.* Речи се у рукопису скаћују на уобичајан начин – писањем титле или покривала изнад контрахованих речи, које се односе на религијске појмове и имена, и напписивањем слова изнад којих обично долази покривало. Ипак, општи је утисак да писање скраћених речи није рађено пажљиво, већ по писарским навикама, тј. под утицајем литературе и, очигледно, у брзини, што показују примери испуштања титле и покривала, као и случајеви где се ти надредни знаци беспотребно пишу.

2.3.1. Изнад скраћених сакралних појмова (*бог, господ, Исус, Христ(ос), богородица, Јован, свети*) чешће се пише титла, али се среће и покривало.

2.3.1.1. Титла се пише: бѣѣ 7/3, бѣн 7/4, 7, гнѣ нашего аггль 22/19, сѣго 7/16, сѣн никодіѣ 12/2–3, бѣородице 7/19, гнѣ 9/19, гнѣ 24/9, ѣце 24/18, ѿнѣва крстнтель 26/6 (sic.), ѿ хс 28/17, бѣа 28/23, англь 29/7, бѣа 33/22, бѣа 28/23, ѿ хста 48/5, хстосъ 48/14.

2.3.1.1.1. Ређе се испушта титла изнад скраћене сакралне речи (бѣствѣна 8/16, аггль 22/19, ис хста 31/13), али и иза других скраћеница (капнию глѣдн портъ 20/4).

2.3.1.1.2. У наредним примерима писање титле изнад нескраћених речи (влагн христось 19/10–11, свѣте 34/1, дѣа крѣта 36/4) очигледан је манир, мада она може упутити и на испуштен словни знак (дѣа крѣта 36/4, крѣть 21/2), рецимо њ.

2.3.1.2. Ређи су случајеви скраћивања сакралних појмова при чему се пише покривало: гњъ 22/4, гњѣ 22/19, кѣа 26/5 (sic.).

2.3.2. Натписивање слова обичније је код несакралних речи, мада се на овај начин скраћује и именица *господ(ин)*. Праћено је писањем покривала, али то није увек случај:

ис хрѣ/та 22/4, гѣ/на 24/13, гѣ/на 24/13, гѣ/да 46/14, антѣонѣ/каго 32/22,
вѣ/ан 3/2, ца/ѣ/на 20/8, животвореца/гѣ/ гроба 24/12–13, гро/кѣ/ 27/21, /на/
рода 30/18,
тѣ/в/рѣи дань 12/1, нѣа/ю/ 33/7 (крај реда).

2.4. *Подела речи на крају реда.* И у *Поклоњенију* Андреја Петковића углавном је поштована стара, физиологијом и старословенским правилима (Ђорђевић 1990: 183) условљена пракса прекидања речи иза вокала да би се она пренела у наредни ред, мада има и случајева поделе речи иза консонанта када је то захтевао простор. Често се део речи започете на крају реда преноси у наредни ред.

2.4.1. Реч се најчешће дели иза вокала:

запоѣтрекѣ 2/16–17, таѣвница 6/4–5, заѣнѣдан 6/9–10, дохоѣдан 7/10–11,
чѣдесе 7/12–13, христось 19/10–11, натоѣме 21/10–11, говорѣше 22/14–15, сѣроѣва
22/21–22, нѣнѣшоѣ 23/3–4, пољѣвѣи 23/16–17, ванѣтаѣра 24/7–8, дрѣгѣи 28/3–4,
чловеѣтѣска 28/4–5, сѣрѣнѣанскѣи 30/11–12.

2.4.1.1. У примерима саѣвѣнь 23/10–11, дожеѣшь 33/9–10 реч је механички подељена, те је у нови ред пренет последњи сугласник са безгласним знаком.

2.4.2. Ређи су случајеви прекидања речи иза сугласника:

можеѣстѣтва 20/1–2, приѣзѣваше 22/9–10, насѣвета 22/13–14, нѣтѣраѣпезѣ 23/5–
6, тѣретѣна 34/13–14, таѣвница 35/8–9.

2.4.3. Некада је реч започета на крају ретка, па је затим читав тај почетак или неки његов крајњи део поново написан у наредном реду:

нѣнѣдоло 13/5–6, пиѣпишѣ 24/3–4, кѣѣблагѣи 24/4–5, гоѣгоѣгота 24/9–10,
полоѣположѣше 29/6–7, спаѣспасѣтель 34/18–19, полоѣположѣше 29/6–7, васкрѣ/
сѣ/сѣенѣе 33/21–22; покрѣкрѣвѣно 27/10–11, паѣтѣтѣриѣдрѣовѣ 33/17–18.²³

²³ Сличну праксу везивања текста, додуше на суседним странама, неговао је Ђорђе Бранковић. Ирена Грицкат (1970: 90) запазила је „обавезно исписивање на дну претходне стране оне речи којом следећа страна почиње“, што некад примењује и Андреј Петковић, рецимо на странама: 2–3, 4–5, 10–11, 11–12, 29–30, 34–35, 37–38, 38–39, 39–40, 40–41, 42–43, 48–49.

2.5. *Удвојено писање самогласника и сугласника* веома је ретко у овом споменику.

2.5.1. Уочен је један случај удвајања сугласника: напоклонне 2/7–8,

2.5.2. а примери са удвојеним вокалима: вественаа 8/16, ѿ краа 13/17, црковнаа 38/6; мариин 28/17, размотрени су у оквиру писања сонанта *ј* у вези са вокалима (групе *ја, ји*).

2.6. *Писање акценатских знакова*. Акценатски знаци у виду периспомене, која је већа и спиритуса лениса, који је мањи полукруг окренут удесно, пишу се изнад вокалских слова *и*,²⁴ *о*. Некада се јављају и по два знака у речи. Изнад *а* често долази тачка, а изнад *омега* две тачке. Детаљније проучавање употребе и вредности акценатских знакова овом приликом није извршено.

3. Дакле, рукопис путописа *Поклоњеније гробу господњу* Андреја Петковића, датиран 1734. године, писан је свакодневним српскословенским брзописом нешто упрошћеног састава. На списку графија нису *џ* и *џ*, а изузетно је сведена употреба следећих графија: *ы* (две потврде); *і, і, і* (само у сакралним страним речима), *а* (у иницијалној позицији редовно, у медијалној половично, врло ретко у финалној).

3.1. Палеографски опис брзописних слова из *Поклоњенија* у начелу одговара брзопису који се среће у брзописној азбучној табlici у рукописном српскословенском *Буквару* из 1717. године. Одступа изгледом *ћерв* (стуб се спушта испод линије реда и извија се у полукруг чија је десна страна продужена, тако да подсећа на данашње ћирилично слово *ћ*), као и неке морфолошке одлика слова: *з* (горњи део слова је хоризонтална линија, чији је леви крај благо повијен према горе, а десни се ломи у улево искошен стуб, који се завршава на линији реда), *л* (извијутак на десном стубу), *р* (глава није затворена линија, стуб је угнут улево и завршава се испод линије реда извијутком), *ф* (бочне стране су троуглови чије су шире стране на доњој линији реда), *ц* (реп је благо искошен или извијен улево), *ц, ц* (дужа ножица од средине поднице која има врло изражену петљу са леве стране).

3.2. Што се тиче гласовне вредности графија, пада у очи:

3.2.1. ресавски манир писања *а, е, и* у гласовној вредности *ја, је, ји* иза вокала, што се одражава и на писање сугласника *љ/њ*: *ље/ње – ле/не, љи/њи – ли/ни*, *ља/ња – ла/на* и *ла, љу/њу – лв/нв* и *лю, -љ(-)/-њ(-) – љ/њ, л/н*;

3.2.2. писање вокалних *р* и *л* без пратећих графијских елемената, што представља једноставније решење од уобичајеног српскословенског;

²⁴ Без обзира на то да ли је његова гласовна вредност *и* или *ј*.

3.2.3. врло систематично писање омеге у иницијалном положају, у финалном положају код облика радног глаголског придева мушког рода, као и у медијалној позицији у речима страног порекла;

3.2.4. писање јерова (ъ, ь), безгласних графичкој, везује се за крај речи, док у средини долазе врло ретко, а не пишу се ни уз предлоге и префиксе с(-), к(-), в(-), нити уз вокално р и л и -љ- и -њ- у средини речи.

3.3. Путопис Андреја Петковића није писан *in continuo* – одвојене су акценатске целине. Правопис је етимолошки, али има доста потврда бележења гласовних промена вршених у сугласничким групама (једначење сугласника по звучности, по месту творбе, уорошћавање сугласничких група и сл.). Скраћено се пишу сакрални појмови што се обележава титлом или покривалом, али не сасвим доследно. Речи се скраћују и натписивањем слова уз писање покривала. Често се део речи започете на крају реда преноси у наредни ред, а реч започета на крају стране исписује се на наредној страни, што је пракса које се држао Ђорђе Бранковић. Број примера са удвојено написаним сугласницима је занемарљив. Бележе се акценатски знаци, али њихова употреба овом приликом није детаљно проучена.

3.4. По систематичности у спровођењу појединих графичких решења, упркос великом броју словних грешака, начињених вероватно због умора и писања током путовања, рекло би се да је упрошћавање графичког система овог споменика било намера аутора, а не случајно огрешење о српскословенску норму, као последица њеног слабијег познавања, на шта, на први поглед, упућују грешке при писању сакралних појмова и страних имена.

Литература

- Грицкат 1970: И. Грицкат, Белешке о језику Ђорђа Бранковића, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* XIII/1, Нови Сад, 85–101.
- Ђорђић 1990: П. Ђорђић, *Историја српске ћирилице: палеографско-филолошки прилози*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Ивић, Бошњаковић, Драгин 1994: П. Ивић, Ж. Бошњаковић, Г. Драгин, Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта, Прва књига: увод и фонетизам, *Српски дијалектолошки зборник XL*, Београд.
- Јерковић 2004: В. Јерковић, О транскрипцији српскословенских текстова, у: Љ. Суботић, В. Васић, С. Павловић (ред.) *Предавања из историје језика. Лингвистичке свеске 4*, Нови Сад: Филозофски факултет, 70–86.
- Јерковић 2004а: В. Јерковић, Ћирилица српскословенског периода (Палеографски приступ проучавању и општи увид у њен развој), у: Љ. Суботић, В. Васић, С. Павловић (ред.), *Предавања из историје језика. Лингвистичке свеске 4*, Нови Сад: Филозофски факултет, 87–102.

- Јовић 2012: Н. Јовић, Неке фонетске карактеристике друге књиге *Хроника Ђорђа Бранковића*, у: С. Бугарски, Љ. Степанов (ред.), *Државотворна идеја тројице српских великана: Ђорђа Бранковића, Доситеја Обрадовића и Саве Текелије*, Зборник радова са међународног научног скупа, Темишвар, 11–12. 11. 2011, Темишвар: Савез Срба у Румунији, 77–85.
- Јовић 2013: Н. Јовић, Фонетске одлике путописа Андраја Петковића из 1734. године, *Годишњак за српски језик*, Година XXVI, број 13, Филозофски факултет, Ниш, 2013, 253–264.
- Кречмер 2008: Ђорђе Бранковић, *Хронике славеносрпске*, Приредила Ана Кречмер, Критичка издања српских писаца VII, Београд: САНУ.
- Младеновић 1989: А. Младеновић, *Славеносрпски језик*, Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада, Дечије новине.
- Младеновић 2008: А. Младеновић, *Историја српског језика: одабрани радови*, Београд: Чигоја штампа.
- Младеновић 2008а: А. Младеновић, Филолошке белешке о једном српскословенском тексту из 1720. године, *Јужнословенски филолог* LXIV, Београд, 239–246.
- Петковић 2008: А. Петковић, *Поклоњење гробу господњем 1743*, Приредио Стеван Бугарски, Темишвар: Савез Срба у Румунији.

Nadežda D. Jović

ON GRAPHIA AND SPELLING IN TRAVEL WRITINGS BY ANDREJ PETRKOVIĆ FROM 1734

The paper describes the graphological and spelling characteristics of the manuscript *Poklonjenije grobu Gospodnju*, written by Andrej Petković in 1734.

The paleographic description has shown a considerable similarity between the graphia in *Poklonjenija* and the alphabet script in the manuscript of *Bukvar* from 1717, except for the letter *đerv* and certain morphological characteristics of the letters *z, a, p, f, c, u, m*.

The graphia system is simpler as compared to the Serbian-Slavic script. The graphia *jat* and the ligature *je* are missing. The graphia *jery* is written twice, the variants of the decasyllable *u* are rare, as well as the written ligature *ja* and the voiceless *ь*. The vocals *r* and *l* are noted without accompanying signs. The writing of the consonants *lj, nj* (often without pejorative signs), *ć, đ* (written with the letter *đerv*), sonant *j* and voiceless signs have been examined.

The stressed segments are separated in writing but the enclitics and proclitics are written joined to the word they are related to concerning stress. The spelling is etymological, yet there are numerous cases of sound changes. At the end of the

line, a word is, if necessary, broken at a vocal. Sacral concepts are abbreviated traditionally, mainly by the inscription of the caption, and non-sacral are abbreviated by the inscription of one or two graphias.

Key words: *Poklonjenje grobu Gospodnju*, graphia, *Bukvar* (1717), spelling.

